

דברי תורה לפרשת בחוקותי

מאת הרבנית חנה הנדלר

הסיפור 'איש התוכחה' פרי עטה של דבורה בארון (סופרת מתקופת העליה השנייה) עוסק בדמותו של נחום לייב, עני מרוד שהתפרנס מאיסוף מלפפונים אצל הגויים, תוך כדי שהם היו זורקים עליו אבנים. בשל מעמדו הנחות לא זכה לעליה לתורה מלבד בפרשת התוכחה, ומכאן כינויו 'איש התוכחה'. בעת קריאת פרשות התוכחה כל באי בית הכנסת התחבאו בתוך כסאותיהם והוא הרגיש כי הקללות נזרקות עליו כמו אבני הגויים.

הרגשה זו מקורה בקללות החמורות מאוד המופיעות בתורה הכוללות: מחלות קשות, בצורת, רעב קשה, מלחמות, גלות ופחד קיומי. גם מספרן של הקללות גדול בהרבה ממספרן של הברכות. ואכן בהרבה מקהילות ישראל היו שנמנעו מלעלות לקריאה זו, בפרט בפרשת 'כי תבוא', משום שבה הקללות נאמרות בלשון יחיד. במקומות אלו היו מעלים את פשוטי העם כמו נחום לייב שהוזכר.

אולם פרשת הקללות בפרשתינו ובפרשת 'כי תבוא' יכולה להתפרש באופן הפוך לחלוטין. הקללות אינן איומות כפי שנראות ויתירה מכך הן ברכות.

מגמה פרשנית זו מצויה כבר אצל חז"ל, אשר מסבירים במדרש (תנחומא (ורשא) פרשת ראה סימן ד) כי הברכות בפרשתינו יתירות על הקללות לא במספר, אלא בכך שהן פותחות באות א (אם בחוקותי תלכו) ומסיימות בת"ו (ואולך אתכם קוממיות). ואילו הקללות פותחות באות ו' (ואם לא תשמעו) ומסיימות באות ה'א (ביד משה), ובין ו' לה'א אין כלום. פרשנות זו נמצאת גם בזהר (זהר חדש פרשת כי תבא מאמר הבטחות ונחמות שבקללות דמשנה תורה). במקור זה מובא סיפור על ר' שמעון בר יוחאי אשר בזמן היותו במערה התכתב עם חבריו באמצעות יונת דואר. תוכן המכתב עסק בהבדל בין בפרשת 'בחוקותי' שבה מובעת נחמה, לעומת פרשת 'כי תבוא' שהתוכחה אינה מסתיימת בנחמה. תוך כדי עיסוק בשאלה זו מתגלה אליהו לרשב"י ואומר לו: "כל הבטחות ונחמות של ישראל באותן קללות הן כתובות" ובהמשך דבריו מפרט כיצד כל הקללות הן למעשה ברכות. לדוגמא: התיאור כי בעקבות הגלות עם ישראל יוצע למכירה לעבדים, אולם המצב יהיה כל כך גרוע שאף אחד לא ירצה לקנות אותם: "והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות ואין קונה (דברים, כח סח), ונמכרתם לא כתיב, אלא והתמכרתם, בלבבכם תחשבו שאתם נמכרים, ולא כך, שהרי ואין קונה כתוב, אין מי שיכול לשלוט עליכם".

מעניין שאותה גישה מיישם רשב"י על אלעזר בנו. הגמרא (מסכת מועד קטן דף ט ע"א - ע"ב. המקור בארמית) מספרת על ר' אלעזר שהלך בעצת אביו לבקש ברכה מחכמים. ברכתם היתה: "יהי רצון שתזרע ולא תקצור, תכניס ולא תוציא, תוציא ולא תכניס, שיחרב ביתך ויתיישב בית הארחתך, יבולבל שולחנך, ולא תראה שנה חדשה. כשבא אצל אביו אמר לו לא די שלא ברכוני אלא שעוד ציערוני. אמר לו מה אמרו לך? כך וכך אמרו לי. אמר לו הכל ברכות: תזרע ולא תקצור - תוליד בנים ולא ימותו. תכניס ולא תוציא - תכניס כלה לביתך ולא ימותו בניך שתצאנה כלותיך. תוציא ולא תכניס - תוליד בנות ולא ימותו בעליהן שיחזרו אצלך. יחרב ביתך ויתיישב אורחך - שהעולם הזה הוא בית הארחה והעולם הבא הוא בית. ולא תראה שנה חדשה - שלא תמות אשתך ולא תישא אישה אחרת ותתחייב בדין נקי יהיה לביתו שנה אחת".

החסידות שדגלה באופן גורף בכלל "אין רע יורד מהשמים", העצימה מאוד פרשנות זו לפרשות התוכחה. יחד עם זאת נתנה את דעתה לשאלה העולה מתוך הדברים: למה בכל זאת הקללות לא מתקבלות אצלנו כברכות? תורת החסידות הציעה שלוש כיווני פתרון.

א. הגדרות קללה וברכה הינן סובייקטיביות ולא אובייקטיביות. הדרך שבה אדם יסתכל ויקבל את מה שעובר עליו, היא אשר תקבע האם זו קללה או ברכה. (ר' יהושע מאפטא, ספר אוהב ישראל - פרשת ראה).

מעניין שגישה זו מצויה גם אצל הרב עובדיה הדאיה "ושמעתי שישנם מקומות שמתחרים אחד עם השני לקנותם [הכוונה לעליות בפרשות התוכחה], והזוכה בהם עושה סעודה גדולה לכל הקהל שבבית הכנסת. וישנם מקומות שיש חזקה למי שהחזיק לעלות בהם, ואין רשות לאחר לקחת לו חזקתו זאת. והנה ברור שכל שמחזיק אותם לברכות, הנה שכרו אתו להתקיים בו כל הברכות הכמוסים בהם. וההיפך למי שמחזיק אותם לקללות ח"ו, הרי הוא מביא על עצמו אותם הקללות בבחינת אל יפתח אדם פיו לשטן(שו"ת ישכיל עבדי, ח, או"ח טז ז).

ב. במקור, גם הקללה היתה ברכה. אולם משום שלבריות אין יכולת להכיל את השפע הוא הופך אצלם לקללה. כלומר הטוב עבר צמצום, הגבלה וזה נתפס כרע, כקללה. הדוגמא הבולטת לכך היא במבול. המים שהם שפע וחיים הפכו לקללה, משום שלבריות לא היתה יכולת לקלוט את שפע המים העצום ולכן הם נהפכו לכח הרסני (ר' מנחם נחום מטשרנוהיל, מאור עיניים, פרשת משפטים)

ג. הקללות למעשה מעידות על קרבת ה', שכן דרשו חז"ל "כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל", ואמרו ז"ל (ספרי שם), "אף על פי שהם טמאים - שכינה שרויה ביניהם". בדרך זו הסביר גם ר' שמואל מסוכוטשוב בעל "בני יששכר" את תיקנו של עזרא לקרוא את פרשת התוכחה שבויקרא לפני שבועות, ואת פרשת כי תבוא לפני ר"ה. זאת כדי להוציא מפרשיות אלו את הטוב הטמון בתוכן, והפנימיות החיובית המוסתרת בהן ואזי הקללות החיצוניות יתבטלו מאליהן וישאר התוך הפנימי, וזוהי ההכנה הרוחנית המתאימה לקראת חג השבועות ולקראת ר"ה.

הספור על 'איש התוכחה', שאתנו פתחנו מסתיים בכך שתמיד לאחר אחת מפרשות התוכחה, שמש ביכנ"ס שילם לנחום לייב את כל החוב הכספי שהיה לו כלפיו, כעין שכר על הסכמתו לעלות לתורה בפ' התוכחה. ו'איש התוכחה' קנה בכסף זה אוכל מזין לילדיו ובבית ש"חשכתו נצחית התנצנצו כשברירי שמש – אורות באופל".